

ЛУЦЕНКО О. Є.,кандидат юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК [349.3:364]:331.346.4

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.17>**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРАВА НА ПІЛЬГОВЕ ПЕНСІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ГРОШОВУ ДОПОМОГУ**

У статті авторка пропонує усі соціальні пільги, гарантії та компенсації, що надаються сім'ям військовослужбовців, умовно класифікувати за гарантійно-цільовою спрямованістю на такі групи: 1) медичні та санаторно-курортні послуги; 2) житлово-комунальні пільги; 3) освітні послуги; 4) транспортні послуги; 5) грошова допомога; 6) гарантії у сфері праці; 7) гарантії у сфері пенсійного забезпечення.

У статті доведено, що неприпустимим є обмеження конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. Конституція та закони України відокремлюють певні категорії громадян України, які потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них зокрема, належать громадяни, яким пенсія призначається за спеціальними законами. Пільги, компенсації та гарантії є видом соціальної допомоги і необхідною складовою конституційного права на достатній життєвий рівень, тому звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за ст. 22 Конституції України не допускається. Члени сімей військовослужбовців у багатьох випадках мають право на призначення пенсії зі зниженням пенсійного віку та на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю (смертю) військовослужбовця – їх члена сім'ї.

На підставі проаналізованої судової практики, авторка резюмувала, що матір є кровною родичкою військовослужбовця, а тому встановлювати ще й факт утриманства не є необхідним, позаяк достатнім є установлення хоча б одного із фактів: (1) кровні (родинні) зв'язки або шлюбні відносини з військовослужбовцем; (2) постійне проживання з військовослужбовцем; (3) веденням з військовослужбовцем спільного господарства, а не усіх трьох у сукупності.

Авторка виявила, що жінці померлого військовослужбовця може бути призначено пенсію зі зниженням пенсійного віку, як вдові військовослужбовця, смерть якого пов'язана із захворюванням, навіть отриманим під час військових зборів.

Окрім цього, матір померлого військовослужбовця має право на виплату їй одноразової грошової допомоги як матері померлого військовослужбовця внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням обов'язків військової служби – захисту Батьківщини.

Ключові слова: соціальний захист, військовослужбовець, сім'я військовослужбовця, член сім'ї військовослужбовця, соціальні гарантії, грошове забезпечення, пенсійне забезпечення, пенсія, пільги.

Lutsenko O. E. Legal security of implementation by members of the family of military servants of the right to preferred pension security and money assistance

In the article, the author proposes to tentatively classify all social benefits, guarantees, and compensations provided to the families of military personnel into the following groups according to the guarantee-target orientation: 1) medical and sanatorium-resort services; 2) housing and communal benefits; 3) educational services; 4) transport services; 5) monetary assistance; 6) guarantees in the field of labor; 7) guarantees in the field of pension provision.

The article proves that it is unacceptable to limit the constitutional rights of citizens to a sufficient standard of living. The Constitution and laws of Ukraine separate certain categories of citizens of Ukraine who need additional guarantees of social protection from the state. In particular, they include citizens to whom a pension is granted according to special laws. Benefits, compensations, and guarantees are a type of social assistance and a necessary component of the constitutional right to a sufficient standard of living, therefore narrowing the content and scope of this right by adopting new laws or amending existing laws under Art. 22 of the Constitution of Ukraine is not allowed. Family members of military personnel in many cases have the right to a pension with a reduction of the retirement age and to receive a one-time cash benefit in connection with the death of military personnel – their family member.

Based on the analyzed court practice, the author summarized that the mother is a blood relative of the military person, and therefore it is not necessary to establish the fact of dependency since it is sufficient to establish at least one of the following facts: (1) blood (family) ties or marital relations with a military person; (2) permanent residence with a military person; (3) running a joint household with a military person, and not all three together.

The author found out that the wife of a deceased military person can be granted a pension with a reduced retirement age, as the widow of a military person whose death is related to an illness, even acquired during military training.

In addition, the mother of a deceased military person had the right to receive a one-time cash benefit as the mother of a deceased military person due to an illness related to the performance of military service duties – defense of the Motherland.

Key words: *social protection, military person, military person's family, military person's family member, social guarantees, financial security, pension security, pension, benefits.*

Вступ. Чинне законодавство встановило широкий перелік соціальних пільг, гарантій та компенсацій, що надаються сім'ям військовослужбовців. Виходячи із приписів Основного Закону [1] неприпустимим є обмеження конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. Конституція та закони України відокремлюють певні категорії громадян України, які потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них зокрема, належать громадяни, яким пенсія призначається за спеціальними законами. Пільги, компенсації та гарантії є видом соціальної допомоги і необхідною складовою конституційного права на достатній життєвий рівень, тому звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за ст. 22 Конституції України [1] не допускається. Члени сімей військовослужбовців у багатьох випадках мають право на призначення пенсії зі зниженням пенсійного віку та на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю (смертю) військовослужбовця – їх члена сім'ї.

Постановка завдання. Незважаючи на нагальність питань соціального захисту членів сімей військовослужбовців, ці аспекти є малодослідженими. Відтак, специфіка отримання соціальних пільг, гарантій та компенсацій, що надаються сім'ям військовослужбовців має піддаватися науковому аналізу з метою удосконалення правозастосування та правореалізації.

Метою статті є з'ясування особливостей отримання членами сім'ї військовослужбовця права на призначення пенсії зі зниженням пенсійного віку та на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю (смертю) військовослужбовця – їх члена сім'ї.

Результати дослідження. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців визначається, зокрема, приписами Законів України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2] та «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]. Вважаю, що усі соціальні пільги, гарантії та компенсації, що надаються сім'ям військовослужбовців за названими Законами, можна умовно класифікувати за гарантійно-цільовою спрямованістю на такі групи:

1) Медичні та санаторно-курортні послуги (ч. 2 та 3 ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; пп. 1, 2, 10, 11 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]; п. 3–6 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]);

2) Житлово-комунальні пільги (ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; пп. 4, 5, 8 та 15–17, 21 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [2]; п. 7–12 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]);

3) Освітні послуги (ст. 13 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; п. 23 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]);

4) Транспортні послуги (ст. 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; п. 17, 18 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]; п. 26 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]);

5) Грошова допомога (статті 16–16⁴; ст. 6¹ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; ч. 4, 5 та 7 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]; п. 25 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]);

6) Гарантії у сфері праці (ст. 18 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; пп. 12–14 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]; п. 20–22 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]);

7) Гарантії у сфері пенсійного забезпечення (ч. 3 ст. 18 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]; п. 9 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]; п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3]).

У питаннях надання соціальних пільг, гарантій та компенсацій, що надаються сім'ям військовослужбовців, важливим є *встановлення статусу члена сім'ї військовослужбовця*. Так, матері військовослужбовця, який пропав безвісти, відмовлено у встановленні статусу «член сім'ї» військовослужбовця та встановлення відповідних соціальних пільг для такої категорії осіб з огляду на те, що матір'ю військовослужбовця не надано на розгляд документи, які свідчили би про її перебування на утриманні сина-військовослужбовця.

Суд визнав таку відмову протиправною, оскільки згідно із пп. 2 п. 1 ст. 3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2] дія цього закону поширюється на військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти. Відповідно до п. 6 ст. 18 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2] вдова (вдівець), батьки загиблого або померлого військовослужбовця, а також дружина (чоловік), у разі якщо вона (він) не взяла (не

взяв) інший шлюб, та її (його) неповнолітні діти або повнолітні діти – особи з інвалідністю з дитинства, батьки військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби, мають право на пільги, передбачені цим Законом.

У Рішенні Конституційного Суду України від 03.06.1999 р. № 5-рп/99 [4] зазначено, що фундаментальним правовим підґрунтям тлумачення поняття «член сім'ї», який перебуває на утриманні військовослужбовця, є визнання Конституцією України [1] людини найвищою соціальною цінністю (ст. 3), проголошення України соціальною державою (преамбула, ст. 1), гарантування громадянам права на соціальний захист, на рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму (ст. 46), на соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17), закріплення права кожного на житло (ст. 47), на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48), на вільний вибір місця проживання (ст. 33).

Житловий кодекс України [5] у ч. 2 ст. 64 визначає, що до членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство. Аналогічні положення щодо членів сім'ї власника будинку (квартири) містить ч. 4 ст. 156 Кодексу. Таким чином, законодавець не встановив вичерпного переліку осіб, які належать до кола членів сім'ї наймача, але визначив критерії, за якими осіб, не пов'язаних шлюбними або родинними стосунками, віднесено до них.

Свого часу у Кодексі про шлюб і сім'ю України [6] (наразі втратив чинність) категорії «сім'я», «члени сім'ї» та похідні від них «сімейний», «сімейні відносини» та «родинний» використовувалися у багатьох статтях. Відповідні приписи або конкретний перелік осіб, які вважаються членами сім'ї, у цьому нормативному акті теж були відсутні. Однак зважаючи на загальний зміст Кодексу, особливо розділів II і III, можна дійти висновку про такі важливі ознаки сім'ї та членства в сім'ї, як кровна спорідненість, родинні зв'язки, шлюбні відносини, а положення про встановлення батьківства, викладені у ч. 3 ст. 53, давали підстави для визнання ознаками сім'ї фактичних шлюбних відносин. У ст. 17 Кодексу вводилася до правового обігу правова конструкція «родичі по прямій висхідній і низхідній лінії», «повнорідні і неповнорідні брати і сестри», а в ст. 95 вживалася категорія «інші родичі», до яких віднесено діда, бабу, брата, сестру, а також вітчима і мачуху дитини та осіб, які постійно виховували дитину і утримували її як члена своєї сім'ї, надаючи їй систематичну матеріальну допомогу (п. 3 Рішення від 03.06.1999 р. № 5-рп/99 [4]).

Якщо вдаватися до сутнісного аналізу категорії «член сім'ї», який перебуває на утриманні військовослужбовця, то поняття «утримання» вживається у Конституції України [1] у формулюванні обов'язку батьків утримувати дітей до їх повноліття (ст. 51), обов'язку держави утримувати дітей-сиріт (ст. 52) і тісно пов'язується з обов'язком піклування (батьків про дітей, повнолітніх дітей про непрацездатних батьків). Однак у цілому національне законодавство чіткого та однозначного розуміння поняття «утриманство» не містить. Причому, ст. 32 Кодексу про шлюб та сім'ю України [6] (утратив чинність) закріплював приписи, згідно з якими подружжя повинно матеріально підтримувати одне одного, а один із розведеного подружжя, який потребує допомоги, має право на утримання, якщо він/вона став/ла непрацездатним(ою) протягом одного року після розірвання шлюбу. Фактично ця ототожнює категорії «утримання» і «аліменти». Окрім цього, ст. 80 Кодексу [6] зобов'язував батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги, а ст. 81 покладає на повнолітніх дітей зобов'язання утримувати непрацездатних батьків, які потребують допомоги. Отже, утриманнями можуть бути як батьки, так і діти за умови, якщо хтось із них потребує матеріальної допомоги.

Відповідно до ст. 95 названого Кодексу [6] обов'язок щодо утримання неповнолітніх дітей, якщо вони не мають батьків або якщо батьки з поважних причин не в змозі їх утримувати, може бути покладений на інших родичів. А ст. 96 покладає обов'язок щодо утримання непрацездатних повнолітніх членів сім'ї, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони не мають чоловіка або дружини, батьків або повнолітніх дітей, на онуків, пасинків

і падчерок, а також на осіб, яких вони виховували і надавали їм систематичну матеріальну допомогу протягом не менш як п'яти років.

Важливі приписи щодо розуміння категорій «утриманство» та похідних від нього термінів «утримання» та «утриманець» містять ст. 38 Закону України «Про пенсійне забезпечення» [7] і ст. 31 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [8]. Цими статтями передбачено, що члени сім'ї померлого вважаються такими, які були на його утриманні, якщо вони були на його повному утриманні або одержували від нього допомогу, яка була для них постійним і основним джерелом засобів до існування (п. 5 рішення від 03.06.1999 р. № 5-рп/99 [4]).

Відповідно до п. 13 ст. 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2] особам, які мають право на пільги, гарантії та компенсації, передбачені цим Законом, видаються посвідчення.

Враховуючи те, що відповідно до пп. 1 п. 1 ст. 3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2] дія цього закону поширюється на членів сімей військовослужбовців, які загинули, суд вважає, що в межах цих правовідносин слід виходити з тлумачення поняття «члена сім'ї» у більш широкому розумінні, а не обмежуватися лише положеннями п. 6 ст. 18 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]. У зв'язку з цим, матір є кровною родичкою військовослужбовця, а тому встановлювати ще факт утриманства не є необхідним, позаяк достатнім є установлення хоча б одного із фактів: (1) кровні (родинні) зв'язки або шлюбні відносини з військовослужбовцем; (2) постійне проживання з військовослужбовцем; (3) веденням з військовослужбовцем спільного господарства, а не усіх трьох у сукупності.

А відтак, суд прийняв рішення зобов'язати територіальний центр комплектування та соціальної підтримки розглянути заяву матері про встановлення статусу члена сім'ї військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби, та видати посвідчення на право користування пільгами військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби [9].

Проілюструю отримання певних соціальних пільг, гарантії та компенсацій, що надаються сім'ям військовослужбовців. Так, удова військовослужбовця звернулася із заявою про призначення їй пенсії зі зниженням пенсійного віку на 5 років, як вдові військовослужбовця, смерть якого наступила внаслідок захворювання та інвалідності, отриманих у наслідок військових зборів. Однак комісія з призначення та перерахунку пенсії при Управлінні Пенсійного Фонду України вирішила відмовити їй у призначенні пенсії у зв'язку з тим, що вона не надала документів, які підтверджують категорію військовослужбовця її чоловіка. При цьому було звернено увагу на те, що законом не передбачено, що військовозобов'язані, які призвані на військові збори, автоматично отримують статус військовослужбовця.

Представник Управління Пенсійного Фонду України у судовому засіданні пояснювала, що законом не передбачено, що вдовам військовозобов'язаних, які померли в наслідок захворювання та як результат установленної інвалідності, отриманої під час військових зборів, встановлюються пенсії зі зниженням пенсійного віку, оскільки такі військовозобов'язані були призвані на збори і автоматично не набирають статусу військовослужбовців.

Суд дійшов висновку, що із приписів п. 5 ст. 1 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» [10] випливає, що виходячи із загального військового обов'язку, громадяни України поділяються на такі категорії: допризовники – особи, які підлягають приписці до призовних дільниць; призовники – особи, приписані до призовних дільниць; військовослужбовці – особи, які проходять військову службу; військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі. Виходячи з дослідженого, у суду не виникло сумніву про те, що чоловік жінки отримав захворювання під час проходження військових зборів і на той час мав категорію військовослужбовця, оскільки виконував обов'язки військової служби. Суд акцентував увагу, що згідно з рішенням Конституційного Суду України (від 11 жовтня 2005 р. № 8-рп/2005) [11] неприпустимим є обмеження конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. Конституція та закони України

відокремлюють певні категорії громадян України, які потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них зокрема, належать громадяни, яким пенсія призначається за спеціальними законами. У рішенні Конституційного Суду України зазначалось, що пільги, компенсації, гарантії є видом соціальної допомоги і необхідною складовою конституційного права на достатній життєвий рівень, тому звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за ст. 22 Конституції України [1] не допускається.

Керуючись усім вищенаведеним, суд задовольнив позов та зобов'язав Управління Пенсійного Фонду України призначити жінці померлого військовослужбовця пенсію зі зниженням пенсійного віку, як вдові військовослужбовця, смерть якого пов'язана із захворюванням, отриманим під час військових зборів [12]. Такий висновок підтримала й апеляційна інстанція [13].

Іншим прикладом щодо надання соціальних пільг, гарантій та компенсацій, що надаються сім'ям військовослужбовців, може слугувати судова справа, коли матері померлого військовослужбовця відмовили у виплаті одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю (смертю) її сина, з тих мотивів, що виплата такої допомоги членам сім'ї військовослужбовців, які були звільнені з військової служби, законодавством не передбачена.

Матір вважала таку відмову у виплаті одноразової грошової допомоги неправомірною з огляду на наявність у неї правових підстав для отримання заявленої до отримання одноразової грошової допомоги у 500-кратному розмірі прожиткового мінімуму, як матері померлого військовослужбовця внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням обов'язків військової служби.

Колегія суддів дійшла висновку про наявність правових підстав для призначення та виплати матері загиблого одноразової грошової допомоги на підставі підпункту 2 п. 2 ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], беручи до уваги при цьому, що смерть військовослужбовця настала внаслідок захворювання, що мало місце в період проходження ним військової служби. За таких обставин, колегія суддів вважала, що підлягають задоволенню позовні вимоги матері про визнання протиправними дій щодо відмови у виплаті їй одноразової грошової допомоги як матері померлого військовослужбовця внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням обов'язків військової служби – захисту Батьківщини [14].

Висновок. Неприпустимим є обмеження конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. Конституція та закони України відокремлюють певні категорії громадян України, які потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них зокрема, належать громадяни, яким пенсія призначається за спеціальними законами. Пільги, компенсації, гарантії є видом соціальної допомоги і необхідною складовою конституційного права на достатній життєвий рівень, тому звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за ст. 22 Конституції України не допускається.

На підставі проаналізованої судової практики, можна резюмувати, що матір є кровною родичкою військовослужбовця, а тому встановлювати ще й факт утриманства не є необхідним, позаяк достатнім є установлення хоча б одного із фактів: (1) кровні (родинні) зв'язки або шлюбні відносини з військовослужбовцем; (2) постійне проживання з військовослужбовцем; (3) веденням з військовослужбовцем спільного господарства, а не усіх трьох у сукупності.

Жінці померлого військовослужбовця можна бути призначено пенсію зі зниженням пенсійного віку, як вдові військовослужбовця, смерть якого пов'язана із захворюванням, навіть отриманим під час військових зборів.

Окрім цього, матір померлого військовослужбовця має право на виплату їй одноразової грошової допомоги як матері померлого військовослужбовця внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням обов'язків військової служби – захисту Батьківщини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»): Рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 р. № 5-рп/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 24. Ст. 1122.
5. Житловий Кодекс України: Закон України від 30.06.1983 р. № 5464-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1983. № 28. Ст. 573.
6. Кодекс про шлюб та сім'ю України: Закон України від 20.06.1969 р. № 2006-VII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1969. № 26. Ст. 204.
7. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 3. Ст. 10.
8. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.
9. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 15 вересня 2021 р. Справа № 520/11301/21URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99653847> (дата звернення 03.01.2024)
10. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання): Рішення Конституційного суду України від 11.10.2005 р. № 8-рп/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 42. Ст. 2662.
12. Постанова Міловського районного суду Луганської області від 15.03.2011 р., справа № 2-а-79/11/1217 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/14994034> (дата звернення 03.01.2024)
13. Ухвала Донецького апеляційного адміністративного суду від 24 травня 2011 р., справа № 2а-79/11/1217 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/16118002> (дата звернення 03.01.2024)
14. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 07 грудня 2016 року справа № 826/4148/16 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63405475> (дата звернення 03.01.2024)

